

GAMSOV SKRET POD KOGLOM IN DRUGE ZGODBE

Po zgledu starega prijatelja Jaka Čopa, znane osebnosti iz našega planinstva in alpinizma, nepozabnega gorskega fotografa in predavatelja, sem kmalu potem, ko sem se znašel v Triglavskem narodnem parku (TNP), postavil slikovno podlago za predavanja o naravnih in kulturnih posebnostih parka in tako opremljen odšel po šolah, vrtcih, društvih. Najbolj verjetno je bil to povod, da mi je takratna direktorica, gospa Marija Vičar, zaupala koordinacijo pri pripravi predstavitvenega filma o TNP. Potreboval sem kar precej korajže, ker nisem nikoli prej delal česa podobnega, predvsem pa veliko sreče pri iskanju dobrih sodelavcev. In tako je, mnogo let kasneje, v krog ustvarjalcev revije *Jezik in slovstvo* zašel podatek, da sva z akademikom dr. Matjažem Kmeclom sodelovala pri pripravi tistega filma. Ob tem se je zdelo verjetno, da bi takrat odšla tudi na kakšno skupno planinsko turo, zato so me poiskali in mi predlagali, naj o tem kaj napišem. Zares je škoda, ker take ture ni bilo, toda srečanja z Matjažem Kmeclom so bila pomembna in hkrati zanimiva, prava prijateljska izkušnja zame.

Opravičiti se moram morebitnim bralcem tega spisa, ker začenjam s pisanjem na koncu in ne na začetku, kakor bi bilo prav. *Sveti Lenart, vrtnice in gamsov skret* je namreč naslov zadnje knjiga Matjaža Kmecla, ki sem jo bral. Čas, ko sva se srečevala na upravi TNP, je zdavnaj minil, zato tem raje jemljem v roke njegove knjige. Svež spomin seveda ni poglavitni razlog za začetek na napačnem koncu,

¹ Joža Andrej Mihelič je bil v Triglavskem narodnem parku vodja Službe za izobraževanje in naravovarstveno vzgojo ter urednik glasila *Svet pod Triglavom*.

kot sem v šali zapisal, še zdaleč ne. V Podgorcih pri Veliki Nedelji na obrobju Slovenskih goric namreč stoji farna cerkev Svetega Lenarta. Ker je precej stara, se je včasih menda tudi vas imenovala tako, zato so mi zaradi Svetega Lenarta na Rodežu pod Kumom, kakor ga v omenjeni knjigi opisuje Matjaž Kmecl, misli med branjem neprestano uhajale v Slovenske Gorice. Tam sta se namreč kot mlada učitelja spoznala moja mati in oče, skupaj učila in vzgajala mladež ter se vzela. Na tisti šoli so se, po njunem pripovedovanju, ob nedeljah dobivali mladi kolegi učitelji iz sosednjih šol, med njimi tudi lepa Hermina Sotlar, sestra znanega igralca Berta Sotlarja. Zaradi nje se je k Svetemu Lenartu po tedanjih belih makadamskih cestah ves zaprašen vsako nedeljo z motorjem pripeljal tudi Lojze Štrancar, mladi zdravnik iz ptujske bolnišnice, doktor medicine in filozofije hkrati, vrhunski violinist. Skupaj so potem igrali in prepevali in se veselili življenja v svojih najlepših letih. In Lojze je ostal svoji Hermini neomajno zvest celo življenje. Njun prvi otrok se je rodil v partizanski bolnišnici v Rogu. To je seveda le prvi del zgodbe, kajti sledila je vojna in izgon slovenskih učiteljev s tistih šol. Po vojni sta se le moja starša s štiriletnim Tinetom, mojim bratom, vrnila za leto dni. Ker pa se je moje rojstvo zgodilo leto dni po vojni, si ne morem misliti drugega, kot da sem v najzgodnejšem začetku povezan s Svetim Lenartom. Učiteljska stanovanja so bila namreč v stavbi nekdanje šole, le korak od cerkve.

Veliko časa je že preteklo od takrat, zato sedaj, da bi ne bil le za nadlego v domači hiši, vse bolj zalivam solato in vse manj hodim v hribe, torej bi bil sveti Lenart po vsej pravici lahko tudi moj izbrani zavetnik, kakor v knjigi zase ugotavlja Matjaž Kmecl. Zasavski Sveti Lenart z Rodeža je v njegovi pripovedi najboljši, skrivnostni, skoraj čudežni kraj; takšnega je ohranil v svojih spominih iz otroštva. Kakor mnoge druge cerkve in cerkvice, posvečene temu svetniku, je, kakor piše, skrit pogledom od daleč in ga zagledaš šele, ko stopiš iz gozda tam blizu, kjer stoji – potem pa ne moreš verjeti, kako daleč in na koliko strani se s tistega kraja vidi. Že ob prvem obisku ga je začarala sanjska podoba zgodnje spomladanskih Grintovcev in Triglava v daljavi ter vnela njegovo ljubezen do hribov. To so kraji, kjer bi človek obstal in ostal, pravi; tam se ti povrne vera v lepoto življenja, tudi kadar si najbolj na tleh.

Ker je imel Sveti Lenart iz Podgorcev posebno mesto v nostalgicnih pripovedih moje matere in očeta, sem moral svoje romantične predstave »preveriti na terenu«, da so mi stopile pred oči resnične podobe krajev, ki jih je, sicer zelo lepe, v času pred in kmalu po drugi svetovni vojni zaznamovala velika revščina, tako na Kumljanskem kot v Slovenskih goricah. Otroštvo in mladost Matjaža Kmecla v odmaknjenih zasavskih hribih, v učiteljski družini, je moralo biti močno podobno življenju mojih staršev, prav tako učiteljev v Slovenskih goricah, nato v dolini Kolpe in kasneje v Bohinju.

V tisti del Kmeclovega življenja, za katerega sem vedel in ga hkrati zelo slabo poznal, so me v knjigi popeljale vrtnice. Toda ob njenem izidu vseeno niso bile popolnoma nepopisan list zame. Žena Francka je takrat poznala že precej več

kot le imena njegovih vrtnic, ki jih je nabral v svojem literarnem vrtu. Najini fantje so seveda hitro prepoznali materine skrite želje in ji za rojstni dan prinesli štiri vrtnice, vsak po eno, med njimi Kmeclovi Prešernovo in Trubarjevo. Kadar opazim, da ima opraskane roke, je to znak, da se je pogovarjala s tistimi vrtnicami, ki so prinesle, poleg svoje lepote, veliko spremembo na naš vrt. Opazila je namreč, da je ves pridelek, od solate in redkvic do čebule in česna, veliko boljši in lepši, odkar rastlin več ne prideluje, temveč jih goji. V mojih spominih iz Bohinja pa nastopajo, v nasprotju s svetlimi, nežno obarvanimi cvetnimi listi Kmeclovih vrtnic, temno rdeče vrtnice na visokem latniku v začetku gredic, ki so potem, obdane z zelenim pasom in cvetjem, segale vse do sadovnjaka, ki je zaključeval vrt pred šolo, v kateri smo v Bohinjski Bistrici stanovali. Zaradi lepote tistega vrta, ki je bil vasi v okras, je moja mati vstajala zjutraj ob štirih, da je pred pričetkom pouka postorila vse potrebno, pozimi pa prav tako zgodaj, ker je hitela kuriti po pečeh v učilnicah. Čez leta pa so sadovnjak posekali, vrtnice odstranili in celotni vrt preorali, da bi tam pri pouku gospodinjstva pridelovali krompir in zelje za šolske malice. Namesto krompirja in zelja je potem zrasel plevel, zato si mislim, da je Sveti Lenart v Slovenskih goricah vendarle veliko izgubil, ker je mati odšla od tam.

Gamsov skret, v Reziji bi mu rekli Gamsov sraun'k in bi skozenj speljali »Ta visoko rosojansko pot«, je seveda poglavje v knjigi, ki mi je najbližje. Kogel v Kamniško-Savinjskih Alpah ima k soncu obrnjeno steno, zato je najprimernejši čas za plezanje v njegovih prepadih ravno pomlad, ko so drugod stene še zasnežene, sonce pa še nima poletne moči. V študentskih letih sem začel zahajati tja, ker so bile prej Kamniško-Savinjske Alpe daleč zame. Če si namenjen v Kogel, seveda ne moreš zgrešiti Gamsovega skreta, spomladi vsega namočenega od snežnice in deževij. Čevlji se globoko udirajo v blatno prst, obogateno z gamsovimi bobki. Ime je sočno, da si ga je lahko zapomniti in lepo opiše stanje na terenu. Toda ne glede na ime je Gamsov skret zgodba o lepoti, kar velja v enaki meri za resnični svet pod Koglom in Skuto ter za literarnega, torej Kmeclovega v omenjeni knjigi. Predstavljam si, da ima Kmeclovo odlično znanje botanike svoje začetke v gorah. Vem, da je njegova najljubša gorska cvetka drobna, nebesno modra, zapeljivo dišeča triglavska neboglasnica, ki jo je nekoč slavni Bretonec Hacquet poimenoval triglavska spominčica. Kasneje se je uveljavilo sedanje, zares lepo ime. Zaradi vsega, kar sem pri Kmeclu prebral, sem tudi sam začel v visokogorju oprezati za modrimi blazinicami neboglasnic, sin Tomaž jih je pa v družbi s prijateljem Ivanom Vebrom našel celo na Četrto zraven Črne prsti, »zelo nizko« za njih, kar je skoraj neverjetno, lepo skrite za grebenom, stran od poti.

Slika 1: Vrtnico sem nekoč posnel na Rašici, kjer se z ženo rada ustaviva. Matjažu Kmeclu zelo ljube triglavske neboglasnice pa na Mišelj vrhu (2350 m).

Slika 2: Triglav v ozadju, po katerem je cvetka dobila ime, se jim prav lepo poda. Dr. France Avčin je v svoji »kugyjevske knjigi« *Kjer tišina šepeta* napisal, da je njegov alpinizem prav tako zadovoljen v travnatih vesinah Mišelj vrha kot v previsih Stene in se s to izjavo poklonil bohinjskemu lepoteču nad Mišelsko planino in Velim poljem.

Zgodbe iz mojega življenja so se torej med branjem te knjige nenehno prepletale s Kmeclovimi. Prepričan sem, da sem slednje tem bolj podoživel, ker njihovega avtorja poznam. *S prijatelji pod macesni* je bila seveda prva Kmeclova knjiga, ki sem jo bral, leta preden sem ga spoznal. Ko sedaj vrtam po spominu, da bi se spomnil občutkov iz tistega časa, lahko rečem, da sem med branjem začutil nekaj povsem novega, drugačnega od običajnega tona, ki preveva planinsko literaturo. Njegovo predanost in hkrati sproščeno radost ob doživljanju gorskega sveta začutiš ob tistem branju tako, da se ti zazdi nenadoma vsa pripoved tudi tvoja lastna zgodba in izpoved, le da zanjo sam ne najdeš pravih besed. »Doživlja človek in čuti, toda beseda je kakor z verigo prikovana«, je nekoč zapisal dr. Miha Potočnik v knjigi *Srečanja z gorami*. Kot mlad človek sem sprejel tisto njegovo misel kot nekaj dokončnega, čeprav je z njo ustvaril le simpatično prisposodbo. Toda zakaj bi razlagal, kaj te vleče v gore ali kamorkoli, kjer ti je lepo? Brez besed o lepoti povedati, kje ti srce močneje utripa, se tudi da. Več ni treba. Moj nepozabni učitelj in prijatelj, dr. Stanko Klinar, bi temu dejal: radost življenja.

Slika 3: Fotografija je posneta od cerkve svetega Lenarta v Podgorcih. Od cerkva, posvečenih temu svetniku, se daleč vidi, piše Kmecl. Na fotografiji izstopa Donačka gora (735 m), Štajerski Triglav.

Matjaža Kmecla sem spoznal, ko sem, omahujoč in s previdnimi koraki, vstopil v vrste varuhov narave v Javnem zavodu Triglavski narodni park. Takrat, v obdobju od 1987 do 1991, je bil predsednik Sveta parka. V njegovem času si je sledilo veliko zanimivih dogodkov, ki so bili zelo pomembni za nadaljnje življenje in delo narodnega parka: sprejet je bil Razvojni program za dolino Trento, ki je predvideval gradnjo velikega informacijskega središča Na Logu v Trenti in gradnja se je tudi začela, kar je kasneje prineslo novo, razgibano življenje v Kugyjevo dolino in je do danes ostalo glavna možnost za zaposlovanje sicer skromnemu številu domačinov. TNP se je takrat vključil v federacijo Europarc, federacijo narodnih in naravnih parkov Evrope. S tem se je začelo sodelovanje in izmenjava izkušenj z različnimi parki, najprej z Naravnim parkom Hochtanaus iz dežele Hessen v Nemčiji, nato z Narodnim parkom Gran Paradiso, s Snowdonio iz Walesa v Angliji itd. TNP je takrat začel s trasiranjem in opremljanjem svoje najpomembnejše naravoslovne poti in jo imenoval po njeni reki Soči, obnovljeni ali na novo zgrajeni so bili pastirski objekti na pašnih planinah na Tolminskem in Kobariškem. S slednjim se je park dejavno vključil v delo organizacije Pro Vita Alpina, ustanovljene za ohranjanje avtentične kulture v Alpah, TV Slovenija pa je posnela prvi televizijski film o TNP.

Nekega dne v času njegovega predsedovanja Svetu TNP sva se srečala na hodniku uprave. Matjaž Kmecl me je takrat ustavil na začetku stopnic, ki so vodile proti moji pisarni, prijazno načel pogovor in nato, preden sva se razšla, dejal: »Midva

se bova še srečevala, zato je najbolje, da se tikava.« Tako poseben trenutek sem začutil v sproščnem razpoloženju, ki ga je znal ustvariti, globoko zajel sapo in počaščen odšel dalje.

Kmalu za tem sem začel ustvarjati predstavitveni video film o TNP, o katerem sem pisal na začetku, in dobro mi je šlo od rok. Ko je bil slikovni del dokončan, sem se domislil, da bi Matjaža prosil, naj napiše tekst, brata Tineta pa, da izbere glasbo. Z obema sem imel neverjetno srečo. Pristala sta in se lotila dela. Zaradi izjemnega teksta, prijetne glasbe zgolj slovenskih avtorjev in odlično opravljenega snemalčevega dela se je film potem vrtel v nedogled, leta in leta. Še vedno se kdaj pa kdaj zavrti. V hiši Kregar v Bitnjah pri Škofji Loki, kjer smo film ustvarjali, so se seveda držali za glavo, ker sem slikovni del sestavil, preden je bil napisan tekst, oče Kregar, ki je imel zadnjo besedo, se mi je pa postavil v bran. Kazalo je, da čuti, kako razmišljam. »Pustite ga, da naredi po svoje«, je dejal in dodal: »Prepričan sem, da bo dobro.« Matjaž Kmecl si je v njihovem ateljeju potem film ogledal, si ga vtisnil v spomin in zgodilo se je, kakor sem zapisal. Tine je glasbeno spremljavo izbral, ko je bil tekst že položen v film. Vse se je lepo ujelo.

Kasneje sva se z Matjažem Kmeclom srečevala v vlogi članov Odbora za pripravo slavnostnega dogodka ob dvestoti obletnici prihoda Valentina Vodnika kot prvega župnika na Koprivnik in Gorjuše v Bohinju. Kmeclov doprinos v vlogi predsednika odbora je bil takrat pomemben, ker je uspel Valentina Vodnika kot človeško bitje iz mesa in krvi postaviti med nas. To mu je uspevalo brez nepotrebnih fraz ter z bogatim sporočilom in v živahnem tonu, z zanimivo literarnozgodovinsko vsebino. Nekoč je nanese, da so ga zaprosili, naj stopi na oder in zbranim kaj pove, ker je, če se prav spominjam, predvidena vsebina tistega srečanja zatajila. Sedela sva skupaj in jaz sem se ustrašil zanj, ker sem vedel, da na to ni bil posebej pripravljen, vendar me je prijazno pomiril in odšel na oder. Tako so tista srečanja naenkrat dobila dodatno vrednost, obogatena z znanjem in z dožemanjem Vodnikovega sporočila, zaradi katerega smo se dobivali. Tako je izzvenela tudi proslava in slavnostni govor, njen osrednji dogodek. Kadar me pot privede tam skozi, med cerkvico Svetega Križa in župniščem, ki so ga zgradili, da bi gospoda župnika ne požrle bolhe v Zoisovi lovski koči na Gorjušah, se spomnim na tiste dni. Vodnik je namreč nekje napisal, da mu je na Gorjušah postalo jasno, od kod ime Bohinj; od bolh vendar, kot Bolhinj, ker so ga neusmiljeno grizle, ko je začasno stanoval v lovski koči, katero mu je ljubeznivo odstopil baron Žiga Zois.

Zame so bila to zadnja daljša srečavanja z Matjažem Kmeclom. V tistem času mi je prišla v roke njegova knjiga *Slovenska postna premissljevanja*. Naslova sprva nisem razumel, toda s knjigo sva nemudoma postala prijatelja. Še vedno rad preberem kakšno poglavje, zato je vedno nekje blizu, pri roki. Ko je njen avtor vstopil v politiko, sem njegovo dejanje povezoval prav s to knjigo in zdelo se mi je, da je to storil, ker je začutil, da je bil tisti trenutek priložnost, da se uresničijo Cankarjeve besede. Žal kasneje ni bilo čisto tako.

Slika 4: Na dvorišče Slovenskega kulturnega doma v Andovcih so želeli Andovčani postaviti skalo s Triglava, da bi imeli tam svoj simbolični »Kis Triglav« (Mali Triglav). Skupaj smo kmalu za tem naložili veliko skalo v Vratih in nato proslavili dogodek odprtja, ko je imel prekrasno pridigo o svetih vrhovih njihov takratni duhovnik dr. Ferenc Merkli. Med slavnostnim dogodkom so županje in župani slovenskih vasi v Porabju vzdali vsak svoj kamen v podstavek, na katerem stoji skala s Triglava, ki so si jo želeli. In še to: letos, 2023, so šli Andovčanje že desetič zapored skupaj na Triglav, vsakokrat peš iz Andovcev, od svojega Malega Triglava.

Vrtnice, kakor sem že omenil, in dve Kmeclovi poljudnoznanstveni knjigi so močno pritegnile tudi mojo ženo Francko in tako sem dobil v domači hiši odlično sogovornico za pogovore o njegovem delu. Prav ona je poskrbela, da sta prispeli v najino knjižnico njegovi *Tisoč let slovenske literature* z za naju pomenljivim podnaslovom *Drugačni pogledi na slovensko slovstveno preteklost*. S podnaslovom je poudaril, tako je zapisal, da je teh tisoč let podal kot zgodbo, in zares pripoved tako tudi teče. Francka je knjigo nemudoma opremila z raznobarnimi kazali poglavij. Kasneje, ker je po materi Dolenjka, je poiskala še knjigo *Josip Jurčič, pripovednik in dramatik*. Iz prve se učiva, zaradi druge sem ponovno začel prebirati Jurčičeve knjige. Spominjam se, da mi je v tistem času Stanko Klinar dejal: »Jurčič je odličen pisatelj«, zato sem se ponovnega branja loteval z občutkom odgovornosti do prijateljve trditve. Nikoli ni prenehal biti moj učitelj.

Posebno mesto v najini knjižnici pripada fotomonografiji *Zakladi Slovenije*. Knjiga, izdana leta 1979, je (k sreči) ušla poplavi kasnejše elektronske fotografije, ki v vsesplošni težnji po več in več pretirava z barvami in kontrasti. Toda čeprav so fotografije v knjigi zelo lepe v svoji starinskosti in dobro izbrane, je neprekosljiv

prav spremni tekst, ki ga je napisal Matjaž Kmecl. Neverjetno znanje o kulturni zgodovini in sedanosti na slovenskem, njegovo domoljubje in izjemen, značilno živahen in pester jezik, v katerem takoj prepoznaš avtorja, mora prevzeti bralca. Prepričan sem, da bi nihče drug ne mogel napisati takega teksta. Nekatere spominja knjiga na *Slavo Vojvodine Kranjske*, mene pa na prednike, znance in prijatelje z mnogih koncev Slovenije in na zanimive kraje, ki sem jih spoznal, takoj na prvih straneh na Prlekijo moje matere in čisto na koncu na Porabje v slovenskem zamejstvu.

Ko sem se odločal, da napišem knjigo o svojih hribovskih doživetjih in mladih letih v Bohinju, sem se spomnil, kako mi je po nekem davnem predavanju, ne spominjam se več kje, Matjaž dejal: »Napiši knjigo! Vsi jo bomo radi brali.« Mislim, da bi se brez njegove spodbude ne lotil pisanja in zelo sem vesel, da se je zgodila. Ob tem želim in moram povedati, da je skoraj vse, kar sem doslej napisal in objavil, pregledal, popravil in polepšal moj, žal sedaj že pokojni, učitelj in prijatelj Stanko Klinar, ki je bil tudi hribovski sopotnik in kolega dr. Matjaža Kmecla na Filozofski fakulteti. S Stankom v navezi sva nekaj zelo resnih plezanj opravila že takrat, ko je bil še moj učitelj v srednji šoli, denimo zimski vzpon v globokem snegu po Potočnik-Tominškovi smeri v Spodnjem Rokavu ter v kasnejših letih sistematično presmučala sosednje Nockberge in še marsikaj. Dobro se mi je zdelo, ko je Matjaž Kmecl ob Klinarjevi osemdesetletnici v Planinskem vestniku napisal, da se mu zdi Klinarjev najboljši planinski vodnik prav izbirni vodnik *Sto slovenskih vrhov*, jaz pa prav ta vodnik pogosto jemljem v roke, da preberem to ali ono, ne da bi se želel kamorkoli napotiti. Enostavno uživam v Stankovi pripovedi in njegovem znanju. Gore so mi torej ob vsem, kar so mi dale lepega in dobrega, podarile tudi naklonjenost in prijateljstvo teh dveh izjemnih ljudi.

Skoraj bi pozabil, toda na koncu moram napisati še nekaj: nekoč me je Matjaž Kmecl vprašal, koga bi s področja varstva in ohranjanja narave predlagal za visoko priznanje predsednika republike. Nemudoma sem odgovoril: Jaka Čopa. Kardarkoli sem imel kakšno službeno pot v Trento, sem Jakca poklical in vedno je šel z menoj. Če bi znal, bi o tistih poteh napisal knjigo, takrat pa sem pomislil na uvodnik, ki ga je za Čopovo *Kraljestvo Zlatoroga* napisal Matjaž Kmecl. Spomnil sem se, kako je opisano njuno srečanje pri Angelci na Velem polju, ko je Jaka Matjaža vprašal, kakšen film ima skrit v fotoaparatu. Ko mu je potem »priznal«, da ima notri najcenejši diafilm, je Jaka brez dlake na jeziku pristavil, da se za tak film »še aparata ne splača matradi«. Toda – najlepše v uvodniku sledi potem, namreč čistokrvno kmeclovsko razmišljanje o zlatih jesenskih barvah in drugih čarobnih gorskih svetlobah; za viške zlate jeseni pod Mišelj vrhom, za nalive jutranje ali večerne svetlobe skozi kipeče oblake in čez raztrgane grebene kjerkoli v Jakčevih Julijcih; za take trenutke seveda niti najboljše ni dovolj dobro.

Kmalu za tem je urednica Marjeta Keršič Svetel pripravljala TV dokumentarec o Jaku Čopu in povedal sem ji, k čemu je predlagan. Seveda je takoj pristavila, da bi bilo treba tisto podelitev, če bo, vnesti v film. Poklical sem Matjaža in ga vprašal,

kaj se je zgodilo z mojim predlogom, ki zagotovo ni bil osamljen, in kaj sem izvedel; da je imela komisija precej pripomb v zvezi z mnogimi, ki so bili predlagani, na Čopov predlog pa nobene – in podelitev se je zgodila.

Ne morem si misliti, koliko je moja pripoved morebitne bralce zanimala in pritegnila, ker je le ena od mnogih prijateljskih zgodb, ki jih soustvarjamo in doživljamo, da bi nam življenje teklo prijazneje in lepše. Zaradi takih zgodb dobi minulosť moč, da ostaja prisotna, živa in nam dopoveduje, da življenje ni odteklo kar tako.